

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.1>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АБОРТІВ В УКРАЇНІ

Білич Д.І.,

*студентка 3 курсу факультету юстиції
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого (м. Харків)*

Білич Д. І. Актуальні питання правового регулювання абортів в Україні.

Стаття присвячується висвітленню основних питань, пов'язаних із реалізацією права на життя ще не народженої дитини, а також правом матері на самовизначення, що стосується можливості розпорядитися власним тілом. Також досліджено питання моменту початку життя дитини. В рамках визначення моменту початку життя автором здійснено розмежування понять «ембріон» і «плід».

Проаналізовано актуальність роботи у зв'язку із постійними дискусіями та дебатами, які точаться серед науковців, правотворців, медиків та біологів не лише в Україні, а й на загальносвітовому рівні. Зазначено актуальність проблеми у зв'язку із початком російської агресії та окупації українських земель.

Розглянуто такі підходи як «pro life» та «pro choice» щодо визначення початку життя особи. Зазначено поділ держав, у залежності від законодавчого дозволу на проведення абортів, а також соціальних, економічних та медичних показників.

Проаналізовано українське законодавство, відповідні положення Цивільного кодексу України, проекти законів України, які були винесені на розгляд, але не набрали чинності, а також позицію Європейського Суду з прав людини щодо права на життя для ембріона. Наведено думки та висловлювання зарубіжних науковців щодо можливості матері вирішувати подальшу долю своєї дитини в утробі. Зазначено поділ держав, у залежності від законодавчого дозволу на проведення абортів, а також соціальних, економічних та медичних показників. Досліджено актуальність зазначеної проблеми у зв'язку із початком російської агресії та окупації українських земель.

Запропоновано власний погляд на проблему, який визначає початком життя особи саме запліднення, а не народження під час фізіологічних пологів. Також розглянуто можливість внесення змін до Конституції України та аргументація необхідності зазначених змін у вітчизняному законодавстві задля подальшого точного визначення моменту початку життя людини та усунення законодавчих колізій.

Ключові слова: життя, право на життя, початок життя, ембріон, право на самовизначення, штучне переривання вагітності.

Bilich D. I. Current issues of legal regulation of abortions in Ukraine.

The article is devoted to the main issues related to the realization of the right to life of the unborn child, as well as the mother's right to self-determination regarding the ability to dispose of her body. The question of the moment of the beginning of the child's life is also investigated. In determining the moment of the beginning of life, the author distinguished between the concepts of "embryo" and "fetus".

The urgency of the work in connection with the constant discussions and debates that take place among scientists, lawmakers, physicians and biologists not only in Ukraine but at the global level is analyzed.

Pro life and pro choice approaches to determining the beginning of a person's life are considered. The division of states is indicated, depending on the legislative permission for abortion, as well as social, economic

and medical indicators. The urgency of the work in connection with the beginning of Russian aggression and occupation of Ukrainian lands.

Ukrainian legislation, relevant provisions of the Civil Code, draft laws of Ukraine, which were submitted for consideration but did not enter into force, as well as the position of the European Court of Human Rights on the right to life for the embryo were analyzed.

Opinions and statements of foreign scientists on the possibility of a mother to decide the future of her child in the womb are given. The division of states is indicated, depending on the legislative permission for abortion, as well as social, economic and medical indicators.

A look at the problem that determines the beginning of a person's life is fertilization, it's not birthday of a child.

The possibility of amending the Constitution of Ukraine and arguing the need for these changes in Ukrainian legislation to further determine the exact beginning of human life and eliminate legislative conflicts are considered.

Key words: life, right to life, beginning of life, embryo, right to self-determination.

Постановка проблеми. Суспільство з кожним днем досягає значних успіхів у всіх галузях та сферах, стає більш прогресивним та інноваційним. Але питання початкового моменту життя, з яким тісно пов'язана можливість реалізації права на життя, досі залишається доволі неоднозначним.

Конституція України (ст.3) визначає життя людини, її здоров'я як найбільшу цінність, тому виникає потреба узагальнити та прийти до єдиного висновку щодо визначення початку життя людини та визначення, чи є аборт порушенням права дитини на життя [1].

Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, аборт – це спонтанне вигнання або екстракція ембріона/плода масою до 500 г, що відповідає терміну гестації – менше 22 тижнів.

Цивільний кодекс України у Книзі II – Особисті немайнові права фізичної особи – закріплює право жінки на штучне переривання вагітності. Так: «Штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів» [2].

Перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, встановлюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» [3].

Стан опрацювання цієї проблематики. Серед українських та зарубіжних науковців та юристів питанню моменту початку життя та встановленню, чи є аборт порушенням права на життя ненародженої дитини, приділено багато уваги у роботах П. Рабіновича, Б. Тобеса, Г. Романовського, Х.Романюк, О.Радутного, Г. Тешкевича, С. Алексєєва, О. Домбровську, О. Івченка, Н. Беседкіну.

Метою статті є визначення, що слід вважати початком життя людини, встановлення, чи є штучне переривання вагітності порушенням права на життя ненародженої дитини.

Виклад основного матеріалу. Питання штучного переривання вагітності перебуває у доволі полемічному стані, що ілюструється висловом Б. Тобеса: «...проблема абортів у правозахисному контексті дуже суперечлива. З одного боку, виникає питання, якою мірою ненароджена дитина має право на життя. З іншого – необхідно зрозуміти, чи має право мати сама розпоряджатися своїм тілом і чи має вона внаслідок цього право на фізичну недоторканість та на особисте життя. Через таку невизначеність дуже важко урівноважити права ненародженої дитини і матері, зробити вибір між ними» [4, с. 36].

Існують різні підходи до визначення моменту початку життя дитини.

Прихильники підходу «pro choice» (у ембріона відсутнє право на життя) наполягають на праві на аборт у якості складової права жінки розпоряджатися власним тілом. У такому розумінні ембріон не є особистістю чи людським еством, що аргументується незначним часом розвитку, наприклад, нервової системи, чи обмеженою можливістю відчувати, страждати, щось пам'ятати.

Тут важливо розмежовувати ембріон і плід. Плід розвивається в материнській утробі як людський організм після закладки основних систем і органів. Даний період розвитку організму іменується фетальний і починається після досягнення ним 8-9-тижневого віку. Тому прихильники цього підходу ототожнюють ембріон на початку свого розвитку із будь-якою іншою людською клітиною, мільйони яких гинуть щодня. Але тоді виникає питання, чому в країнах, де легалізовані аборти, дозволяється їх робити за бажанням жінки до 12 тижня?

З цього приводу американська філософія Джудіт Джарвіс Томсон пропонує наступне. Уявіть, що поряд із вами знаходиться скрипаль, у якого виявлено хворобу. Суспільство приймає рішення, що лише ви зможете врятувати його життя шляхом підключення до вашої кровоносної системи, і через 9 місяців скрипаль вилікується. Авторка вважає, що це є порушенням права на життя, оскільки може нашкодити вашому здоров'ю. Тому лише ви маєте вибір – допомогти скрипалю чи ні [5]. На нашу думку, таке порівняння є невдалим, оскільки не можна ототожнювати вагітність із хворобою.

На противагу першому підходу, прихильники «pro life» посилаються на дані ембріології, які показують, що з моменту злиття жіночих і чоловічих статевих клітин в ампулі материнських фаллопієвих труб ембріон має багато характеристик людської істоти, зокрема геном, спрямований на поступовий розвиток аж до формування дорослої людини. З цього прихильники заборони абортів роблять висновок, що ембріон вже може вважатися людиною. Це підтверджують і ембріональні, тобто суто наукові, дослідження про біологічну сутність людського ембріона, їх висновки говорять про те, що з моменту зачаття людський ембріон має в наявності всі характеристики людського індивідуума і має риси людської особистості: те, ким буде доросла людина, вже закладено в ембріоні і готове фактично виявитися тоді, коли повністю реалізується геном плоду [6].

Порівнявши два підходи до визначення моменту початку життя, нам видається, що другий підхід – моментом початку життя слід вважати злиття жіночих і чоловічих клітин – є більш обґрунтованим.

Світова практика вказує, що країни в цьому питанні поділяються на чотири типи:

- держави, де повністю забороняють проведення абортів (Афганістан, Ангола, Бангладеш, Венесуела, Єгипет, Індонезія, Ірак, Ліван, Нікарагуа, Оман, Парагвай);
- країни, де дозволяють проведення абортів лише за медичними показаннями (Алжир, Аргентина, Болівія, Гана, Ізраїль, Марокко, Мексика, Нігерія);
- країни, де дозволяють аборти за медичними та соціально-економічними показаннями (Англія, Індія, Іспанія, Люксембург, Японія, Фінляндія);
- держави, у яких закріплюють свободу проведення абортів (Австралія, Албанія, Бельгія, Німеччина, Греція, Італія, Норвегія, Україна, Молдова).

Україна відноситься до країн, в яких існує свобода штучного переривання вагітності. Національне законодавство встановлює норму, за якою жінка за своїм бажанням може провести операцію штучного переривання вагітності в термін не більше 12 тижнів, у передбачених законом випадках до 22 тижнів [7].

Національне законодавство передбачає, що до початку фізіологічних пологів ембріон/плід ще не є людиною, і тільки під час фізіологічних пологів набуває статусу дитини, життя якої захищається державою.

Були неодноразові спроби подання законопроектів стосовно проведення операцій штучного переривання вагітності. У пояснювальній записці одного із таких проектів (№ 6239) було зазначено наступне: «Законодавством небагатьох країн світу аборти заборонені (4 з 193 країн). У 119 країнах переривання вагітності допускається тільки при загрозі життю або здоров'ю матері. 70 країн дають право жінці самостійно зробити вибір і вирішити, чи готова вона подарувати життя новій людині. До таких країн відноситься й Україна. Але давши право жінці вирішувати самостійно питання про проведення абортів, більшість країн не враховувало право чоловіка на батьківство (одне з репродуктивних прав людини)» [8]. В цьому Законопроекті запропоновано, що аборти можуть здійснюватися лише за медичними показаннями або в разі, якщо зачаття відбулося в результаті зґвалтування.

В пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що міжнародні неурядові організації також стоять на позиції, що вільне проведення абортів є порушенням права дитини на життя. Така позиція підтверджується точкою зору сучасної ембріології [9].

Крім цього 23 травня 2022 року оприлюднено петицію про заборону абортів. Текст петиції звучить так: «зважаючи на події останніх часів в Україні, загибель наших захисників та мирних жителів, беручи до уваги кількість зовнішньо-переміщених осіб, біженців за кордон, демографічні статистичні дані України останніх років, закликаємо Президента України внести законопроект про заборону абортів в Україні задля відновлення та приросту українського народу, задля світлого майбутнього українського народу. Дайте шанс ненародженим українцям народитися і стати частиною сильного українського народу! Російські окупанти безбожно знищують українців, давайте не дозволимо українським батькам повторювати дії російських окупантів і заборонимо знищувати українських дітей, наше майбутнє!» [10]. Звісно це питання потрібно розглядати і з іншого боку – у зв'язку із російською агресією і оку-

пацією російськими військами наших територій, на жаль, багато жінок і дітей зазнали сексуального насильства та завагітніли поза своєю волею, тому повністю забороняти аборти не є прийнятним у такій ситуації.

Європейський Суд з прав людини не визначає право на життя ненародженого як абсолютне право. У рішенні «Патон проти Сполученого Королівства» він зазначив наступне: «Враховуючи, що досліджені конвенційними інститутами закони про аборти різних країн не визнають ненароджену дитину «особою», яка прямо підпадає під захист статті 2, Суд дійшов висновку, що, якщо в ненародженого є право на життя, це право явно обмежене інтересами його матері» [11].

Щодо питання моменту виникнення права на життя Європейський суд з прав людини вказує на те, що чіткого підтвердження того, що ненароджена дитина має право на життя немає, однак вона має право на певну повагу, яка б забороняла вважати її власністю. У справі «Парілло проти Італії» (2015 р.) висловлено правову позицію про те, що ембріони не можуть бути прирівняні до об'єктів права власності [12].

Автор не погоджується із такою позицією Європейського суду з прав людини, оскільки вважає, що право на життя повинно виникати із моменту зачаття, а не народження.

На нашу думку, питання штучного переривання вагітності носить не стільки правовий характер, скільки етичний. Оскільки всі люди є рівними у своїй гідності, то право на життя повинно забезпечувати та захищати життя усіх осіб, у тому числі ненародженої дитини, а не лише матері.

Аналіз підходів щодо визначення моменту початку людського життя, а також національного законодавства, що регулює питання штучного переривання вагітності, вказує на доцільність встановлення обмеження на проведення абортів. Автору здається, що найкращий варіант – дозволити аборти лише за наявності медичних показань або якщо зачаття відбулось внаслідок застосування до жінки насильства. Тому необхідно змінити процедуру проведення абортів в Україні, зменшити кількість випадків законного проведення зазначеної операції, створити необхідні умови задля того, щоб жінка мала можливість народити дитину та виховати її.

В рамках цього, пропонуємо створити соціальні програми підтримки для жінок, які завагітніли і не бажають зберігати вагітність: робота із психологами, додаткова соціальна допомога.

Автором вбачається можливість нормативного закріплення права на життя ембріона шляхом доповнення статті 27 Конституції України формулюванням: «Кожна людина має невід'ємне право на життя з моменту зачаття». Адже вже з моменту зачаття у ембріона з'являються риси притаманні людині – індивідуальний набір ген.

Висновки. Отже, ембріон, з моменту зачаття, слід розглядати як фізичну особу, що є суб'єктом права і відповідно має право на життя, а першочерговим завданням для держав є наділення його цим правом та правом на захист людської гідності, що є базовим для будь-кого з представників людського виду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.05.2022).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 20.05.2022).
3. Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.05.2022).
4. Тобес Б. Право на здоров'я: Теорія і практика. М., 2001. С. 243.
5. Judith Jarvis Thomson: A Defense of Abortion. Philosophy & Public Affairs. 1971. №1. Р. 47-66.
6. Терешкевич Г. Т. Гідність та недоторканість людського життя як фундаментальні цінності державотворення. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1542> (дата звернення: 25.05.2022).
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я, 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>. (дата звернення: 25.05.2022).
8. Про внесення змін щодо деяких законодавчих актів щодо обмежень по проведенню штучного переривання вагітності (абортів): Проект Закону України від 27.03.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61424 (дата звернення: 25.05.2022).

9. Пояснювальна записка до законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів)», 2017 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gh4tb00a?ed=2017_03_27. (дата звернення: 25.05.2022).

10. Про заборону абортів в Україні : електронна петиція від 23.05..2022 №22/138582-еп. URL : <https://petition.president.gov.ua/petition/138582> (дата звернення: 25.05.2022).

11. Paton v United Kingdom 8416/78/ (1981): Рішення Європейського суду з прав людини. URL : http://medicallaw.org.ua/uploads/media/09_02.pdf (дата звернення: 25.05.2022).

12. Паррілло проти Італії : рішення Європейського суду з прав людини від 27.08.2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 25.05.2022).